

NEOPHODNOST REFORME ENERGETSKOG SEKTORA U BOSNI I HERCEGOVINI

THE NEED FOR ENERGY SECTOR REFORM IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Čolaković Namik

Kovač Rade

Mušinbegović Sead

SAŽETAK

Problematika razvoja energetskog sektora ne može se izučavati van konteksta razvoja cjelokupnog društveno-ekonomskog sistema bilo koje države, pa čak ni van konteksta razvoja međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa. Zavisnost današnjeg društva o energiji najbolje se oslikava u povremenim poremećajima u njenog isporuci, jer dolazi do zastoja u proizvodnji i shodno tome do velikih materijalnih gubitaka, neisporučivanja robe na tržišta i pojavu kriza čije je rješavanje složeno i nesigurno. Stoga, razvojni ciljevi energetskog sektora ne mogu biti autonomni, nego se moraju izvoditi iz razvojnih ciljeva ekonomske politike. Energetski sektor u Bosni i Hercegovini se smatra najvećim dugoročnim razvojnim potencijalom, ali nedostatak sveobuhvatne državne strategije, investicionih planova i transparentnih procedura izbora investitora predstavljaju prepreku značajnijim ulaganjima u energetski sektor.

Кључне ријечи: Energetski sektor, razvojni potencijal, reforme energetskog sektora, energetska strategije

ABSTRACT

The issue of energy sector development cannot be studied outside the context of the development of the entire socio-economic system of any country, or even outside the context of the development of international political and economic relations. Today's society's dependence on energy is best reflected in occasional disruptions in its delivery, because there are delays in

production and, consequently, large material losses, non-delivery of goods to markets and the emergence of crises whose solution is complex and uncertain. Therefore, the development goals of the energy sector cannot be autonomous, but must be derived from the development goals of economic policy. The energy sector in Bosnia and Herzegovina is considered the greatest long-term development potential, but the lack of a comprehensive state strategy, investment plans and transparent investor selection procedures is a significant obstacle. investments in the energy sector.

Keywords: Energy sector, development potential, energy sector reforms, energy strategies

UVOD

Jedan od vitalnih problema koji karakteriše savremenu civilizaciju je obezbjeđivanje dostatnih količina energije. Zavisnost današnjeg načina života o energiji najbolje potvrđuju povremeni poremećaji u njezinoj distribuciji i isporuci, jer su uzrok zastoja u proizvodnji i saglasno tome nemogućnosti isporuke robe na tržište, ali i pojave kriza čije je rješavanje veoma složeno i nesigurno. Poznavajući prirodu čovjeka teško je pretpostaviti da će razvijeno društvo smanjiti vlastitu potrošnju i odreći se blagostanja u korist siromašnih, jer ukoliko bi to učinili, sigurno je da se iza toga krije neki krupan ekonomski ili politički interes. Isto tako, činjenica je da ogroman broj stanovnika planeta Zemlje živi u oskudnim materijalnim uslovima, te da je kod njih sasvim sigurno prisutna želja i namjera za unapređenjem

postojećeg stanja. Poboljšavanje njihovog materijalnog statusa i povećanje životnog standarda povezano je, između ostalih faktora, i sa dodatnim povećanjem energetske potrošnje, što znači da je neophodno obezbijediti nove količine energije. Izgradnja energetskih kapaciteta zahtjeva velike investicije, te ovi objekti spadaju u kapitalno najintenzivnije privredne objekte sa dugim vijekom trajanja, što podrazumijeva angažovanje značajnih sredstava društvene akumulacije, jer društvena zajednica za to ima veliki interes. Naravno, povećavanje kapaciteta energetskog sistema je najuže povezano sa perspektivama privrednog razvoja i ne može se posmatrati odvojeno od privrednih i društvenih kretanja države.

CILJEVI RAZVOJNE ENERGETSKE POLITIKE

Snabdijevanje energijom je preduslov privrednog razvoja i standarda stanovništva i razvoj energetike utiče na mnoge privredne grane. Ukoliko razvoj energetike ne prati stopu razvoja privrede, onda postaje limitirajući faktor razvoja niza privrednih djelatnosti, jer neobezbjedivanje dovoljnih količina energije uzrok je velikih poremećaja u proizvodnji, što implicira znatne gubitke. Višestruka povezanost energetskog sektora sa privrednim razvojem i uslovima života stanovništva upućuju na izražen interes države u oblasti energetike. Praktično svaka zemlja u određenoj mjeri sprovodi državnu politiku razvoja energetskog sektora da bi obezbijedila potrebne količine energije uz što manje neposredne i posredne troškove. Državnom energetskom politikom i njenim instrumentima potrebno je obezbijediti ambijent za optimalno zadovoljenje postavljenih zahtjeva. Energetika je dobila globalne razmjere, mnogo više nego ostale djelatnosti, i tu činjenicu mora da uvažava svaka energetska strategija.

„Obezobjedenje energije na efikasan način je višedimenzionalni problem i uključuje:

- definisanje neophodnih količina energije sa aspekta objektivnih mogućnosti

i uslova razvoja zemlje, te agregatne energetske efikasnosti,

- tehničke, tehnološke i ekološke aspekte proizvodnje, konverzije, transporta i potrošnje energije
- utvrđivanje društveno i ekonomski prihvatljivog nivoa cijena, sigurnosti i kontinuiteta u snabdijevanju energijom¹.

Pristup problemu snabdijevanja potrošača dovoljnim količinama i vrstama energije specifičan je za svaku zemlju i zavisi od mnogo faktora, ali je osnov različit kad se radi o dugoročnim projektima, jer zemlje u razvoju moraju računati sa najmanje dvostrukom stopom rasta u poređenju sa razvijenim ako žele da nekom izglednom periodu ostvariti bar približnu ekonomsku ravnopravnost. Sve ovo pokazuje da razvojni ciljevi energetike ne mogu biti autonomni, nego se moraju izvoditi iz razvojnih ciljeva ukupne ekonomске politike. U osnovne ciljeve razvojne energetske politike mogu se svrstati sljedeći:

- obezbjeđenje dovoljnih količina energije koje mogu zadovoljiti potrebe potrošača
- usklađivanje razvoja energetike sa razvojem ostalih privrednih grana
- unapređenje opšteg privrednog razvoja
- uvođenje novih tehnologija u cilju racionalizacije potrošnje energije
- minimaliziranje troškova kroz tehnološki vijek.

FUNKCIONISANJE ENERGETSKOG TRŽIŠTA

Polazeći od toga da su tržišno usmjereno društvo i privreda zasnovane na tržišno orijentisanoj proizvodnji, za energetsko tržište se može reći da je specifično i izrazito kompleksno. U okviru tog tržišta se sučeljava ponuda više vrsta energije, pri čemu se kontinuirano uravnotežuju i globalizuju odnosi između ponude i kontinuirano rastuće potražnje i shodno tome formiraju

¹ Udovičić,B.:“Energija – podloga svakom razvitu”, Zbornik radova sa naučnog skupa, Zagreb, 2000. godine, str. 229

cijene. „Glavni smisao funkcionisanja tog tržišnog mehanizma je da svi sudionici u njemu postignu primjerenu korist: proizvođači i distributeri energije dovoljnu dobit, potrošači redovnu i sigurnu opskrbu potrebnom energijom, a država što veću ravnotežu svojih prihoda i rashoda i platnog bilansa.“².

Klasifikacija energetskog tržišta može se posmatrati prema više kriterija:

- kriterij energetskih izvora, gdje postoji tržište obnovljivih izvora, nafte, uglja, prirodnog gasa, vodne snage, nuklearne energije,
- kriterij pojedinih energetskih proizvoda, gdje postoje tržište različitih vrsta uglja (kameni, mrki, lignit), različitih vrsta nafte i naftnih derivata, tržište različitih energetskih oblika (hidroenergija, termoenergija, nuklearna energija, bioenergija...)
- kriterij faza reprodukcije, gdje se razlikuju tržište primame i sekundarne energije, tržište ukupne energije i tržište finalne energije
- kriterij formiranja tržišnih cijena, gdje se razlikuje slobodno, regulisano, monopoljsko i konkurenčko energetsko tržište.

Osnovne karakteristike energetskog tržišta vezane su za neke njegove posebnosti³:

- pojedini energetski izvori i energetski proizvodi imaju različitu energetsku vrijednost,
- tehnološki postupci njihove proizvodnje i korištenja su znatno različiti,
- neki energetski proizvodi, prije svega električna energija, ne mogu se skladištiti nego se po izlasku iz pogona direktno troše,
- potrošnja energije zahtijeva različitu prenosno-prevoznu i distributivnu mrežu i različite potrošne uređaje

- postoji oskudnost energetskih izvora i njihova neravnopravna raspoređenost, što uzrokuje da se na strani pojavljuje mali broj dobavljača prirodnih oblika energije, koji su po pravilu monopolisti
- energetsku ponudu određuju prije svega izgrađeni energetski kapaciteti koji zahtijevaju velike investicije i stoga u njoj dominantno sudjeluju razvijene zemlje, dok zemlje u razvoju, čak i ako posjeduju znatne energetske izvore, sudjeluju u njoj samo do nivoa izgrađenosti kapaciteta za njihovo iskorištavanje.

Sam mehanizam energetskog tržišta funkcioniše na način da se u periodu ekonomske ekspanzije općenito povećavaju proizvodnja, prodaja, međunarodna trgovina, zaposlenost i profit, implicira povećavanje tražnje za energijom čime se potiče rast njene ponude, dok se u periodu recesije, depresije i krize smanjuje aktivnost svih ekonomske djelatnosti, što uzrokuje smanjenje tražnje energije. Iako je evidentno da energetski sektor direktno utiče na ekonomski rast i razvoj, isto tako treba istaknuti da je razvoj ovog sektora u značajnoj mjeri zavisao od rasta ukupnih ekonomske aktivnosti, jer se rast tražnje za energijom direktno reflektuje na prihode, kao osnov za investiranje u razvoj ovog sektora.

Cijene pojedinih oblika energije i njihovi odnosi predstavljaju jedan od najvažnijih elemenata energetske politike, jer se cijenama može postići, ali i promašiti cilj koji je projektovan strategijom razvoja. Da bi se izbjeglo, na tržištima se formira sistem cijena koji je rezultanta više komponenti:

- istorijskog položaja pojedinog oblika energije,
- raspoloživosti pojedinog oblika energije i uticaja raspoloživosti na cijene
- tehničke, tehnološke i komercijalne podobnosti oblika energije,
- područja korištenja,
- ekološkog aspekta korištenja.

² Žuvela,I., „Energetsko tržište – njegova obilježja i funkcije“, Ekonomski fakultet Rijeka, 1999, https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/_Public/31/051/31051316.pdf

³ Vidi isto str. 77.

Odnosi cijena između pojedinih oblika energije trebaju biti takvi da odražavaju vrijednosti utroška svih dobara. To podrazumijeva da razlike u cijenama svakog oblika energije proizilaze iz različitog utroška sredstava i rada u proizvodnji pojedinog oblika energije.

Treba napomenuti da je sve do posljednje dekade XX vijeka elektroenergetski sektor bio je „prirodni vertikalno integrirani monopol u državnom vlasništvu. Cijeli sektor bio je pod kontrolom jednog velikog, vertikalno integrisanog preduzeća regulisanog direktno od države ili državne/regulatorne agencije koje su često donosile mјere i odluke kao dio socijalne politike“⁴.

Tako generisani monopolistički tržišni status se pokazao kao neefikasan u obezbjeđivanju realne cijene energije i poticanju investicione aktivnosti i tehnološkog unapređenja. Zbog toga, ali i radi tehnoloških unapređenja i progrusa u proizvodnji i prenosu energije, nametnula se potreba za restrukturisanjem elektroenergetskog sektora i njegovom liberalizacijom.

Razlozi restrukturisanja elektroenergetskog sektora su bili u najužoj sa unapređivanjem efikasnosti sektora, poticanjem neophodnih investicija, povećanjem kvaliteta i bezbjednosti snabdjevanja, čime se u konačnici cijena energije nastojala približiti troškovima. Za manje razvijene zemlje to je značilo povećanje cijena jer su cijene bile više socijalna, a manje ekonomska kategorija, dok su reforme u razvijenim zemljama, očekivalo se, trebale rezultirati nižim cijenama energije. „Prednosti liberalizacije energetskog sistema u odnosu na taj stari sistem su:

- efikasnije korišćenje svih resursa u proizvodnji, prenosu i snabdjevanju energije;
- efikasnije određivanje cijena koje realno odražavaju, i uzimaju u obzir, sve promjene u vezi s potrošnjom, troškovima i raspoloživostima prirodnih resursa;

⁴ Vlahinić-Dizdarević,N., Restrukturiranje i liberalizacija tržišta električne energije: gdje je Hrvatska?, Računovodstvo i financije, Zagreb, 2011, str 100.

- povećanja konkurentnosti industrije;
- tržišnog oblikovanja cijena što dovodi do efiksne diverzifikacije upotrebe energenata⁵.

KARAKTERISTIKE ENERGETSKOG SEKTORA BIH

Energetski sektor se smatra najvećim dugoročnim razvojnim potencijalom Bosne i Hercegovine, jer posjeduje značajne prirodne vodne resurse: Glavni izvori energije u BiH su hidro i termoelektrane koje obezbjeđuju 62% od ukupne potrošnje primarne energije. Hidro potencijal u zemlji procjenjuje se na 8.000 MW sa tehnički ostvarivim potencijalom od 6.800 MW i ekonomski ostvarivim potencijalom od 5.800 MW. Proizvodni kapacitet trenutno postojećih elektrana iznosi 2.100 MW, što je 53% od ukupne proizvedene energije i samo 37% od ukupnog ekonomski ostvarivog potencijala. Sa godišnjim hidroenergetskim potencijalom od 99,256 GWh, BiH nalazi se na 8. mjestu u Evropi. Bosna I Hercegovina je jedini neto izvoznik električne energije na zapadnom Balkanu, tako da je primjera radi u jeku velike svjetske ekonomske krize „ u 2009. godini omjer izvoza i uvoza električne energije u BiH bio +2.991GWh, u poređenju sa Hrvatskom sa -5.663, Crnom Gorom sa -1.293, Srbijom sa -1.316, Makedonijom sa -1.539 i Albanijom sa -13932.“⁶.

„Značajne prirodne resurse u BiH predstavljaju ugalj, lignit i treset, čije se zalihe procjenjuju na preko 6 milijardi tona. Trenutno, u zemlji postoje 4 termoelektrane sa 1.745 MW instalisanog kapaciteta.“⁷

Evidentan je i potencijal u izvorima obnovljive energije, kao što su vjetar, solarna

⁵ Cerovec,K., Uticaj liberalizacije energetskog tržišta na politiku i mјere glede energetske efikasnosti, Ministarstvo gospodarstva RH, 2001, <https://www.osti.gov/etdweb/servlets/purl/20275661>

⁶ Izvještaj o politikama energetskog sektora BiH, Centar za politike i upravljanje (CPU), Sarajevo, 2010. Godine, str. 4.

⁷ Svjetska banka: Energetska studija za BiH, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomske odnosa, Sarajevo, 2008. Godine, str. 11.

energija, biomasa i geotermalna energija. „Njihov koeficijent iskoristivosti je 30% viši od prosjeka EU i najviši je na Balkanu. Ovo se naročito odnosi na energetski potencijal vjetra koji se procjenjuje na 600 MW, solarnu energiju sa procjenom od 67.2 PWh, te biomase, uzimajući u obzir bogate šumske resurse“⁸.

Potencijal za razvoj sektora obnovljive energije u BiH ne završava se samo na navedenim pokazateljima. Ovaj sektor ima potencijal da obezbijedi osnovu za razvoj zemlje za buduće generacije zbog dugoročnog strateškog razvoja u EU, zainteresovanosti inostranih investitora, pozitivnog uticaja na druge sektore kao što je npr. turizam, zaštita okoliša, poboljšanje poljoprivrede i energetske efikasnosti, prilika za zapošljavanje, uvezivanje novih tehnologija, inovativnih malih preduzeća i saradnje privatnog i javnog sektora.

Tržište nafte je u potpunosti zavisno o uvozu iz Hrvatske, Srbije, Crne Gore i Mađarske. Sav prirodni gas BiH uvozi iz Rusije i gasovodni sistem u BiH uključuje 191 km glavnih gasovodnih cijevi sa kapacitetom od oko 1 milijarde m³, a dugoročne potrebe za ovim emergentom se procjenjuju na 3 milijarde m³.

Posebnu pažnju izaziva podatak da „proizvodnja energije u BiH uključuje i velike gubitke energije u iznosu od oko 40%, zbog zastarjele opreme i tehnologije i parcijalnog udjela kogeneracijske proizvodnje topline i električne energije (CHP) kod proizvodnje energije“⁹.

„Analiza strukture potrošnje energije prema vrsti energenta pokazuje da na ugalj (mrki ugalj i lignit) otpada 45.3%, naftu 21%, ogrjevno drvo 20.5%, dok na ostale energente otpada 13.1% ukupne energetske potrošnje. Domaćinstva su najveći potrošači energije sa oko 52%, industrija i transport 20%, dok usluge i poljoprivreda pojedinačno troše 6% i 2%. Glavni izvor energije za domaćinstva

je ogrijevno drvo sa 57%, električna energija sa 18.7% i ugalj sa 10%. Električna energija kao energetski izvor u industriji prisutna je 42%, nafta 22%, ugalj 16% i prirodni gas 15%. Transportni sektor uglavnom koristi dizelsko gorivo sa 57.8% dok se benzin koristi 40.4%. U uslužnom sektoru na električnu energiju otpada 64% energetske potrošnje, a u poljoprivredi se najviše koristi dizelsko gorivo i to 88%¹⁰.

Ovakva energetska struktura uzrokuje velike emisije štetnih gasova, gdje po količinama prednjače CO₂ i SO₂. „Najviše emisija proizvodio je energetski sektor koji je emitovao 52%, a slijedili su sektori građevinarstva i poljoprivrede sa 16%, transport sa 14%, industrija sa 13% i domaćinstva sa 5%“¹¹. Ovi rezultati indiciraju to da su se od 1995. godine emisije utrostručile. Povećanje od 21% dogodilo se u periodu od 2000.- 2004.godine kada je ekonomija počela da se oporavlja. Ugalj je vodeći izvor emisija sa 75%, nakon toga naftni derivati sa 21% i prirodni gas sa 4%. Ugalj ima negativne efekte na okoliš i kao rezultat toga EU je usvojila brojne propise kako bi se to bolje regulisalo.

BOSNA I HERCEGOVINA KAO POTPISNICA MEĐUNARODNIH UGOVORA IZ SFERE ENERGETIKE

Bosna i Hercegovina je potpisnica niza međunarodnih ugovora iz kojih proizilaze obaveze vezane za politike i regulatorne reforme u sektoru enegetike.

Prvo što treba istaknuti je to da je Bosna i Hercegovina potpisala Ugovor o energetskoj zajednici (ECT) 1995. godine, i ratifikovala ga 2000. godine. U tom Ugovoru je navedeno da je to zakonski dokument za sve potpisnice i da pretpostavlja uspostavljanje zakonskog okvira koji bi poboljšao i promovisao

¹⁰ Izvještaj o politikama energetskog sektora BiH, Centar za politike i upravljanje (CPU), Sarajevo, 2010. godine

¹¹ Svjetska banka: Energetska studija za BiH, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, Sarajevo, 2008. Godine, str.12

⁸ <https://www.reeep.org/reeep-annual-report-20072008>

⁹ Idrizović, M.:“ Energetika-prilagođavanje sistemu“, Glasnik Privredne/Gospodarske komore FBIH, 01.1.2008. str.9.

dugoročnu saradnju u energetskom sektoru, na osnovu komplementarnosti i uzajamne koristi u skladu sa Evropskom poveljom. Uspostavljanjem stabilnog, sveobuhvatnog i nediskriminacionog regulatornog okvira za prekograničnu saradnju u energetskom sektoru, Ugovor o energetskoj zajednici umanjuje političke rizike vezane za ekonomske aktivnosti u tranzicijskim zemljama. U ugovoru se navodi da potpisnice moraju formulisati ciljeve i strategije za politike, implementirati politike, razviti, implementirati i ažurirati programe, stvoriti neophodno pravno, regulatorno i institucionalno okruženje i sarađivati na međunarodnom nivou.

Potpisivanjem i ratifikovanjem Ugovora o uspostavi Energetske zajednice BiH se obavezala preuzeti pravnu stećevinu EU koja se odnosi na energetiku, zaštitu okoliša, obnovljive izvore energije i tržišno natjecanje, što zahtijeva institucionalne i strukturalne promjene, kao i izradu potrebne domaće regulative¹². Najvažniji dokumenti EU koji su relevantni za elektroenergetsku politiku Bosne i Hercegovine obuhvataju:

- Bijelu knjigu - priprema pridruženih država srednje i istočne Evrope za integraciju unutrašnje tržište,
- Direktivu 2003/54/EZ o općim pravilima za unutrašnje tržište električne energije i prestanku važenja Direktive 96/02 EZ,
- Propis 1228/2003/EZ o uslovima pristupa mreži za prekograničnu trgovinu električne energije,
- Direktivu 2005/89/EZ o mjerama sigurnosti snabdjevanja električnom energijom i ulaganjima u infrastrukturu,
- Direktiva 2001/77/EZ o promociji električne energije proizvedene iz obnovljivih izvora na unutrašnjem tržištu električne energije,
- Direktiva 2003/30/EZ o promociji upotrebe biogoriva u prometu,

- Prijedlog novog paketa propisa o liberalizaciji energetskog tržišta.

Ovaj Ugovor o energetskoj zajednici ECT sadrži Protokol o energetskoj efikasnosti i pripadajućim problemima okoline (PEEREA)¹³, koji zahtijeva od potpisnica da u energetskim projektima obezbijede ekonomski efikasan način minimiziranja negativnog uticaja na okoliš. Kroz PEEREA, principi održivog razvoja i profitabilnosti projekata promovišu se putem:

- Definisanja principa politike za promociju energetske efikasnosti;
- Obezbeđenja okvira za razvoj saradnje i koordinacije;
- Obezbeđenje smjernica za razvoj programa energetske efikasnosti;
- Identifikovanja potencijalnih područja saradnje.

Bosna i Hercegovina je također potpisala i ratifikovala ugovor o uspostavljanju Energetske zajednice Jugoistočne Evrope (ECSEE) 2005. godine. Tu je riječ o zajedničkom regulatornom okviru za energetska tržišta između EU i zemalja Jugoistočne Evrope koji pokriva aspekte energije, okoliša, konkurenkcije, i zaštite potrošača u odnosu na električnu energiju, naftne derive i podsektore prirodnog gasa. Na temelju uspostavljanja ECSEE definisana je saradnja u elektroenergetskom sektoru u Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju (2008. godine), i u okviru toga definisan okvir za raspored provođenja. Tako je na primjer tim okvirom predviđena redukcija sumpora u određenim tečnim gorivima do 31.12.2011., liberalizacija tržišta za sve korisnike do 01.01.2015., ograničenje emisije određenih polutanata (zagadivača) u vazduh iz velikih postrojenja za sagorijevanje do 31.12.2017., te zadovoljavanje standarda i zahtjeva EU, uključujući Tehničku pomoć i razmjenu informacija (TAIEX) Evropske komisije, od ključne je važnosti za BiH. U

12 Studija energetskog sektora - Modul 6 – Okvir za regulaciju i restrukturiranje elektroenergetskog sektora, autor Konzorcij: Energetski institut Hrvoje Požar – Hrvatska, Soluziona, Španija, Ekonomski institut Banjaluka, Rudarski institut Tuzla, 2008., str.4.

13 Energetska povelja – Protokol o energetskoj efikasnosti i drugim pripadajućim problemima okoline - PEEREA, Regular Review 2008, Bosna i Hercegovina

prilog ovome može se navesti da je 2000. godine ratifikovana UN-ova Okvirna konvencija o klimatskim promjenama (UNFCCC), te Kyoto protokol 2007.godine, a da su potpisani, ali nisu ratifikovani „Protokol o daljem smanjenju emisije sumpora i Konvencija o dalekosežnom prekograničnom zagadenju vazduha (CLRTAP)“¹⁴.

PROBLEMI U PROVOĐENJU ENERGETSKE POLITIKE I PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE

Energetski sektor je jedan od najsnažnijih privrednih sektora Bosne i Hercegovine (BiH) sa dugom tradicijom i značajnim potencijalima kao i mogućnostima za daljnji razvoj i ulaganja. Kao takav, energetski sektor BiH može i mora imati ključnu ulogu u unapređenju ukupne bh. ekonomije.

Problematika u ovom veoma perspektivnom razvojnom području je dosta kompleksna i počinje od toga da na državnom nivou ne postoji sveobuhvatna energetska strategija koja bi se mogla koristiti kao okvir za analizu energetske politike, niti je odgovornost za definisanje politike razvoja u energetskom sektoru jasno definisana. Kao rezultat toga, sistemi i procedure za osmišljavanje i provođenje rješenja su neefikasni. Pored toga, koordinacija na državnom nivou i usklađivanje donatorskih sredstava je neadekvatno. Sve to je dodatno pogoršano neefikasnim institucijama, nedostatkom nezavisnih ekspertnih analiza, nekvalitetnom razmjenom mišljenja između učesnika u procesu, nedostatkom jasnog vlasništva nad projektima što vodi do preklapanja dužnosti, zastarjelim zakonskim rješenjima, nepostojanjem sveobuhvatne baze podataka, lošom koordinacijom između Direkcije za ekonomsko planiranje (DEP), Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa i entitetskih ministarstava, slabe međusektorske koordinacije i neadekvatne analize uticaja.

Važno je napomenuti da je u periodu od 14 Vidi isto, str. 12.

potpisivanja pomenutih međunarodnih sporazuma postignut je određeni napredak u reformi propisa i primjeni sporazuma, ali nisu nisu ispunjene neke od preuzetih ugovornih obaveza, tako da komisija za pripremu pravnih akata koja je uspostavljena na državnom nivou 2007.godine nije imala nikakve rezultate. Pored toga, zakonodavstvo o energetskoj efikasnosti nije modernizovano, ne postoje detaljne baze podataka o upotrebi i potrošnji energije, tarife za električnu energiju nisu liberalizovane, niti postoji bilo kakav rezervni plan za socijalne kategorije stanovništva nakon prestanka subvencija. Isto tako, većina obaveza koje proizilaze iz Energetske zajednice Jugoistočne Evrope (ECSEE) nisu ispunjene unatoč rokovima i obavezama vezanim za Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju i Mapu puta, nije donesena strategija za implementaciju investicija u podsektore gasa i električne energije, niti su razvijene gasovodne mreže. Na osnovu članstva u Energetskoj zajednici Bosna i Hercegovina je preuzela i obaveze da implementira pojedine aspekte dekarbonizacije energetskog sektora transpozicijom odgovarajuće legislative EU: npr. usvajanjem akcionalih planova za povećanje učešća obnovljivih izvora energije i za povećanje efikasnosti u sektoru finalnog korištenja energije.

Izvjesno je da se trebaju načiniti reformski pomaci i donijeti adekvatne mjere. U osnovi se sve mjere koje treba provesti za reformisanje energetskog sektora mogu podijeliti na nekoliko grupa:

- strateške, koje uključuju izradu i usvajanje strateškog okvira reformi energetskog sektora
- legislativne, koje uključuju reformu energetskog sektora kroz izmjenu i dopunu nekih postojećih, te izradu i prihvatanje kvalitetnih novih rješenja
- restrukturiranje i privatizacija, koje uključuju restrukturiranje i redefinisanje koncepta privatizacije elektroprivreda,
- ekonomске, koje obuhvataju izgradnju tarifnih sistema
- organizacione, koje uključuju raspodjelu

- poslova i nadležnosti na svim nivoima odlučivanja i izradu odgovarajućih procedura i dokumenata
- institucionalne, koje se odnose na izgradnju potrebnih institucija koje će provoditi reformu energetskog sektora.

Bosni i Hercegovini treba strukturirana, jasna i koncizna državna strategija, u čiju će izradu biti uključena javnost, te strategija koja uključuje snažnu institucionalnu strukturu i regulatorni okvir kako bi se postigle održive energetske reforme. Usvajanje energetske strategije BiH je i preduslov za pristup fondovima EU-a, jer Instrument za drugi period prepristupne pomoći (IPA II) zauzima strateški pristup u podršci kandidatskih i potencijalnih kandidatskih zemalja na njihovom putu prema pristupanju. U energetskom sektoru, usvajanje takve sveobuhvatne strategije za cijelu zemlju predstavlja preduslov za početak pružanja potrebne pomoći, uključujući finansijske grantove i kredite. Da bi se politike reformi efikasno provele, mora postojati udružena vizija i snažan konsenzus, koje će mogu postići sveobuhvatnim konsultativnim procesom. Ključno je konsultovati druge evropske zemlje jer one pokazuju da federalizovani energetski sistem promoviše napredak, a ne onemogućava ga. Uz to, za stvaranje održivih energetskih reformi i propisa potrebno je postići konsenzus i jasno delegirane odgovornosti za institucije.

Vlade i parlamenti trebaju početi raditi da učine energetski sektor transparentnijim i povoljnijim za investitore. Prije svega, BiH treba unaprijediti efikasnost postupka ishodenja dozvola za energetske objekte, povećati znanje u administraciji te putem jasnih smjernica pripremiti investitore za investicije.

ZAKLJUČAK

BiH treba strukturirana, jasna i koncizna državna strategija, u čiju će izradu biti uključena javnost, te strategija koja uključuje snažnu institucionalnu strukturu i

regulatorni okvir kako bi se postigle održive energetske reforme. Da bi se takve politike efikasno provele, BiH treba imati udruženu viziju i snažan konsenzus koje će se postići sveobuhvatnim konsultativnim procesom. Ključno je konsultovati druge evropske zemlje, jer one pokazuju da federalizovani energetski sistem promoviše napredak, a ne onemogućava ga. Zbog fragmetirane i slabe administracije BiH ne može imati održive i usklađene energetske reforme, politike i statistike, što štetno utiče na konkurentnost zemlje, korisnike i industrije. Potrebne su transparentne i konzistentne smjernice i planovi za reformu koji će ojačati regulatorni okvir i stimulisati modernizaciju. Konsolidacija unutar energetskog sektora u odnosu na politike, propise i institucije donijet će značajne prednosti u efikasnosti, koherentnosti, kredibilnosti i investicijama što će stimulisati donatore, kreditore i investitore.

LITERATURA

- [1] Cerovec, K., Uticaj liberalizacije energetskog tržišta na politiku i mjere glede energetske efikasnosti, Ministarstvo gospodarstva RH, 2001, <https://www.osti.gov/etdeweb/servlets/purl/20275661>
- [2] Energetska povelja – Protokol o energetskoj efikasnosti i drugim pripadajućim problemima okoline - PEEREA, Regular Review 2008, Bosna i Hercegovina Idrizović, M.: "Energetika-prilagođavanje sistemu", Glasnik Privredne/Gospodarske komore FBIH, 01.1.2008.
- [3] Izvještaj o politikama energetskog sektora BiH, Centar za politike i upravljanje (CPU), Sarajevo, 2010. godine
- [4] Izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine u 2009. godini, Strategija proširenja i ključni izazovi 2009.-2010.
- [5] MOFTER, Energija 21. vijeka – preduslov industrijskog, ekonomskog i društvenog razvoja, Međunarodni Poslovni Forum Perspektive, Tuzla 5-6. 05.2009.
- [6] Svjetska banka: Energetska studija za

BiH, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, Sarajevo, 2008. godine

- [7] Studija energetskog sektora - Modul 6 – Okvir za regulaciju i restrukturiranje elektroenergetskog sektora, autor Konzorcij: Energetski institut Hrvoje Požar – Hrvatska, Soluziona, Španija, Ekonomski institut Banjaluka, Rudarski institut Tuzla, 2008., str.4.
- [8] Udovičić,B.:“Energija – podloga svakom razvitu”, Zbornik radova sa naučnog skupa, Zagreb, 2000.godine
- [9] Vlahinić-Dizdarević,N., Restrukturiranje i liberalizacija tržišta električne energije: gdje je Hrvatska?, Računovodstvo i financije, Zagreb, 2011, str 100.
- [10] Žuvela,I., „Energetsko tržište – njegova obilježja i funkcije“, Ekonomski fakultet Rijeka, 1999, https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/_Public/31/051/31051316.pdf
- [11] <https://www.reeep.org/reeep-annual-report-20072008>